

Міністерство освіти і науки України
Управління освіти і науки
Івано-Франківської обласної державної адміністрації
Івано-Франківське територіальне відділення МАН України
Наукове товариство "Scientia vinces!"

Відділення: історико-географічне
Секція: історичне краєзнавство

Село Витвиця – осередок дрібної галицької шляхти

Роботу виконав
Михайло ЯНИШІВСЬКИЙ,
учень 6 (10) класу
Української гімназії № 1
Івано-Франківської міської ради

Науковий керівник:
Половський Володимир
вчитель історії
Української гімназії №1
Івано-Франківської міської ради

м. Івано-Франківськ

2012

Вступ	3
Розділ 1. Історико-географічна характеристика населеного пункту	5
1.1 Географічні дані села.....	5
1.2 Територія села у доісторичні часи. Виникнення села. Витвиця часів Речі Посполитої.....	6
1.3 Витвиця у 18-20 ст.....	7
1.4 Витвиця у складі незалежної української держави.....	13
Розділ 2. Приналежність населення Витвиці до дрібної галицької шляхти	14
2.1 Феномен дрібної галицької шляхти	14
2.2 Витвицькі шляхетські родини	16
2.3 Документальні свідчення про українське /русинське/ походження витвицьких шляхетських родів.....	19
2.4 Легенди та перекази про українське (русинське) походження витвицьких шляхетських родів.....	20
2.5 Інші аргументи на користь українського (русинського) витвицьких шляхетських родів.	23
2.6 Питання етногензу дрібної галицької шляхти в науковій та художній літературі	25
Розділ 3. Вклад витвицьких шляхетських родин у культуру, науку, національно-визвольну боротьбу та державотворення України	27
3.1 Внесок представників витвицької шляхти в духовну культуру українського та інших народів	27
3.2 Вклад витвицької шляхти в матеріальну культуру та науку	31
3.3 Участь представників шляхетських родів та їх нащадків в українському національному русі та державотворенні	33
Висновки	40
Список використаних джерел та літератури	41
Додатки	44

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному суспільстві помітно зріс інтерес до проблем формування української еліти. Через довготривалу бездержавність набула поширення думка про відсутність шляхетської верстви в українському суспільстві, а отже і нівелювалася її роль та вплив на творення сучасної української нації. В наш час держава по-новому переосмислює свою історію. Це явище пов'язане зі здобуттям суверенної держави, яка дає змогу об'єктивно поглянути на різні історичні події та явища.

З огляду на це виникає потреба досліджень пов'язаних з особливостями української еліти, у становлення якої немалу роль відіграла дрібна галицька шляхта, представником якої є декілька десятків родів з села Витвиця, зокрема роду Янишівських, Витвицьких, Гошовських, Волковецьких представником яких є я. Попри те, що ця ніша української історії не є достатньо вивченою, українські та зарубіжні (найчастіше польські) історики дискутують на предмет походження і самоідентифікації представників цього суспільного стану.

Об'єкт дослідження є населення села Витвиця Долинського району Івано-Франківської області, зокрема роди, що відносяться до дрібної галицької шляхти.

Метою наукової роботи є – дослідити етнічні і соціальні особливості дрібної шляхти з Галичини на прикладі шляхетських родин села Витвиці та їх вклад у культуру та історію України та інших країн.

Для досягнення бажаної мети потрібно розв'язати низку **завдань**:

- Показати історію населеного пункту;
- З'ясувати походження даних дрібношляхетських родин.
- Виявити зміни в їхньому соціальному становищі в силу певних історичних обставин.
- Дослідити етнокультурні особливості витвицьких привілейованих родів у побуті, традиціях, звичаях.

- Визначити роль мови і релігії у процесах самоідентифікації дрібношляхетських родів Витвиці.
- З'ясувати місце витвицької шляхти в національному культурно-освітньому житті українців;

Для кращого розкриття теми нами була визначена наступна **структура** роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та літератури.

Наукова новизна виконаної роботи:

1. Обґрунтовано, що шляхетські родини Витвиці мають давньоукраїнське (давньоруське) походження. Цим спростовується твердження польських істориків про польське походження галицької шляхти.
2. Розкрито особливості соціального становища шляхетських родин, яке полягало в тому, що їх представники були особисто вільними. Вони ніколи не були закріпачені і, як правило, не володіли кріпаками.
3. Показано вклад витвицьких шляхетських родів у духовну та матеріальну культуру українського та інших народів.
4. Показано активну роль витвицької шляхти та їх нащадків у національно-визвольних змаганнях українського народу починаючи з 17 століття і до наших днів.

РОЗДІЛ І. ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ

1.1 Географічні дані села.

Село Витвиця розташоване в передгір'ях Карпат над річкою Лужанка. Лужанка бере свій початок у селі Лужки, віддаленому від Витвиці на 14 км. Назва річки Лужанка походить від назви села Лужки. А назва села походить від невеличкого лужка на місці заснування. Лужанка впадає в Свічу, яка є правою притокою Дністра. В Лужанку впадають дві річки: Солотвина і Путна і також 4 великі потоки: Чорний, Малинівський, Кривецький, Возничний.

Назва річки Солотвина походить від солених джерел, які розташовані вище села за течією. Річка Путна ж завдячує своїй назві тим, що до того, як вона впадає в Лужанку, в неї шлях дуже за звивистий і заплутаний. Від того й назва – Путна. А Малинівський потік походить від назви урочища Малиновище.

Територія Витвиці належить до історико-етнографічної області Бойківщина. Окреслюючи сучасні межі цієї області, науковці називають Витвицю селом на її північно-східній межі.

Витвиця лежить не лише на Лужанці а й на усіх її притоках: Солотвині, Путні, Малинівському, Кривецькому та Чорному потоках. Село простягається вздовж Лужанки на 4 км.

Воно має центральне положення відносно інших сіл. З центру села розходяться дороги в сусідні населені пункти: Гошів, Княжолуку, Кальну, Росточки, Станківці і Церківну. Село ділиться на частини. Окремо, на початку село лежить хутір, Вигадівка, віддалений від села на 2 км.

Досі побутують предковічні назви сільських кутків:

Путна - назва походить від річки Путна, яка там протікає.

Солотвина - також назва походить від річки, але від іншої –Солотвинаю.

Заріка - ця назва походить від розташування вулиці за рікою Лужанка на відрогах гори Погар.

Береги - цей куток розташований на високих берегах Лужанки вище впадіння Малинівського потоку. Садиби Берегів ніди надвисають над річкою.

Малиновище - ця частина села була розташована вище ніж усі на горбі де літом були суцільні зарості малини).

Кривець - це віддалений куток Витвиці найближчий до села Церківна. Садиби Кривця лежать вздовж Кривецького потоку.

Чорний Потік – куток, що розташований вздовж однойменного Потоку.

Долішній кінець - назва якого говорить сама за себе. Він розташований на початку села зі сторони села Гошева.

Найвищою точкою в околицях села є гора **Гострий Погар**. Її висота становить 621 м. На горі стоїть відповідний знак, встановлений родиною Янишівських.

У Витвиці з давніх часів були соляні та нафтові джерела. Соляні знаходилися в урочищі Солотвина, а нафтові в урочищі Чорний Потік. Він носить таку назву, тому, що вода, котра витікала, була чорною від того, що змішувалася з нафтою.

Витвичани ще у 19 столітті знайшли застосування цій корисній копалині. Вони черпали цю рідину і заливали у спеціальні пристрої – ліхтарики, в яких вона повільно згорала. При згоранні нафта світила. Хоч ліхтарик помітно чадів, але все ж таки, це був перший світильник, де джерелом світла була нафта.

Варто зауважити, що ці світильники використовувалися задовго до винаходу в 1853 році львівськими винахідниками Лукасевичем та Зегом газової лампи, на честь яких зараз у Львові споруджено пам'ятник. [1, с.12].

1.2 Територія села у доісторичні часи. Виникнення села.

Витвиця часів Речі Посполитої.

Територію Витвиці в межиріччі Лужанки, Путни та Солотвина заселяли люди ще в доісторичні часи. Про це свідчить скарб бронзової доби (1-2 тисячоліття до н. е.), знайдений у 1920-х роках у глиняному кар'єрі в урочищі Дебря. Частина речей зі знахідки – чотири браслети й округла спіраль з рухомим гудзиком у центрі – потрапила в руки істориків. У довоєнний період

ці знахідки експонувались в львівському музеї Наукового Товариства ім. Т.Шевченка. В повоєнні роки під приводом повернення полякам їхніх історичних цінностей Радянський Союз серед іншого віддав і витвицьку знахідку. Зараз предмети з цього скарбу зберігаються у Краківському археологічному музеї. [2, с.3]

Систематичних археологічних розкопок більше не проводилося.

Перша письмова згадка про Витвицю датується 1397 роком. Перші поселенці займалися скотарством, випасаючи овець, кіз, корів, коней. Населення займалось також мисливством. Адаже ліси були повні всякого звіра. Із зернових вирощували овес і жито, ґрунти були не дуже придатні для землеробства. [3]

Історія зберегла відомості про те, що жителі Витвиці брали активну участь у визвольній війні часів Хмельниччини. Згадується про так званий наскок на місцеву соляну жупу українською дрібною шляхтою. Достеменно не відомо, чи це була долиньська чи витвицька жупа, що дає змогу припускати що у Витвиці була така [4].

1.3 Витвиця у 18-20 ст.

У 1772 році, приблизно у червні, австрійські війська під командуванням воєначальника Естергазі перейшли через карпатські перевали з угорського боку і зайняли всю Галичину, в тому числі і Болехівщину. В тому ж році було затверджено посаду ревізорів, які мали провести опис інвентарю Долинської та Болехівської парафій, до якої входила Витвиця [5, с. 290-292].

У Витвиці також було дідицьке (панське) землеволодіння. Поміщицька земля була в урочищі Луги, територія між селом Гошів та Витвицею. Дідич володів також великими ділянками лісу. Крім того, значним землевласником була церква, землеволодіння, якої зростали з року в рік, переважно за рахунок дарування землі віруючими. Витвицький дідич мав мало кріпаків, бо в селі мешкала переважно вільна “ходачкова” шляхта.

Була в селі родина Халупінських, котрі походять з Польщі. Дідич мав Халупінського за гайдука. Гайдук щоранку їздив по селу на коні і кликав кріпаків на панщину: “Хлопи, на панщину” [6].

1824-го року в селі побудовано церкву, яка є й донині. Як розповідають старожили, церква до 1824 року була на горі Ділок. Витвицький храм має значну цінність, як пам'ятка дерев'яної архітектури. Особливо гарно прикрашені сценами з релігійного життя стіни храму.

Церкву будували всією громадою, працювали, як селяни-кріпаки так і шляхтичі. Заможні жертвували на будівництво більше, вносили свою лепту й бідні. Бідніша частина селян давала полотно для малювання картин. В церкві стіни були облицьовані полотном. Люди волами возили каміння і дерево. І досі в церкві на стіні записані всі головні фундатори й жертводавці: Лаврович, Сабан і Волковецький. Під час Служби Божої священник завжди згадує фундаторів храму [1, с.15].

Радісно зустріли селяни революцію 1848 року. Про це свідчили хрести на честь скасування панщини. Хрести ці у 80-х роках минулого століття були знищені радянською московсько-комуністичною окупаційною владою [7].

У 1858 році селом прокотилася холера. В хатах та на дорогах було повно померлих від холери людей. Їх навіть не встигали ховати. Гробарям, які ховали померлих від холери, наказували спалювати всі їхні речі і навіть хати. Самі гробарі носили насмолене вбрання, намазані дьогтем і жиром халати, обличчя прикривали маскою. Пошесть наробила страшного спустошення: вимерла половина населення села [7].

Перед окупацією Галичини Австрією освіта тут була на дуже низькому рівні, бо польську владу питання освіти українців зовсім не турбувало.

Нова влада видала розпорядження, яким зобов'язала всіх дяків вчити дітей читати й писати. Така школа в перші роки австрійської влади була і у Витвиці. На протязі 19 століття шкільна справа у селі поліпшувалась. Була заснована школа, яка знаходилась у громадському будинку. В ній працював один вчитель у дві зміни. Навчання проводилося рідною мовою однак вчили і польську. Перед першою світовою війною вчили також історію України.

Національне відродження, що почалося в Галичині у другій половині 19-го століття, торкнулось і Витвиці. На початку 20 століття у селі було відкрито читальню “Просвіта”, засновником та організатором, якої був священник, відомий українсько-галицький письменник отець Микола Дерлиця. Читальня була осередком піднесення національної свідомості витвичан [7].

Перша світова війна захопила Витвицю несподівано. Селом пройшов посильний і засурмив у трубку. Він оголосив, що почалась війна між Австрією і Росією, і всі чоловіки повинні негайно з’явитися у військову комендатуру в Долину. Їхали в Долину на підводах. Жінки й дівчата проводжали рекрутів далеко за село, аж у Луги .[7]

Війна почалася наступом російської армії на Галичину . 21 серпня 1914 року російські війська перейшли Збруч, а вже 3 вересня росіяни зайняли Львів. В Долину передові частини російської армії ввійшли 8 вересня. Три дивізії козаків разом з піхотними частин було кинуте на штурм карпатських перевалів, у тому числі й Вишківського (60 км від Витвиці). Козачі частини були розквартировані по селах. У Витвицю також прибули російські козачі частини [8].

Перша світова війна забрала з села 45 чоловіків, багато було поранено. Війна, як відомо, скінчилася поразкою Австро-Угорщини і розпадом її на окремі самостійні держави

1 листопада 1918 року на українських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, утворилася Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Влада ЗУНР у Долинському повіті була встановлена 2 листопада 1918 року і проіснувала до 25 травня 1919 року. 2 листопада 1918 року в Долині українською владою було зайнято всі урядові будинки, на яких вивішено синьо-жовті прапори. Долинським старостою став адвокат Данилович. У Витвиці старостою було обрано Тита Якиміва. Серед людей поширювалось велике патріотичне піднесення. В селах на урядових будинках також було вивішено національні прапори. Замайорів синьо-жовтий прапор і у Витвиці.

Відразу після проголошення ЗУНР почалася польсько-українська війна. Для захисту Республіки оголошено набір добровольців в Українську Галицьку Армію (УГА). Сотні добровольців вступало в УГА [6].

Незважаючи на героїчну боротьбу вояків УГА, українські частини змушені були відступити перед набагато переважаючим ворогом. 25 травня 1919 року у село вступили поляки.

У Витвицькій школі в 30-х роках працювали самі поляки. Аналіз складу вчителів Витвицької школи часів польської окупації говорить про те, що польська влада всі посади в школі намагалась заповнити лише поляками а отже і польською мовою. За короткий час було звільнено майже всіх національно-свідомих вчителів-українців, а отже позбавити підростаюче покоління патріотичного і свідомого виховання [5].

Польська влада проводила неухильну полонізацію й запровадила суворий режим. У Витвиці було збудовано “арешт”, куди саджали за дрібні провини, крадіжки, самовільну порубку лісу.

Центром культурно-освітнього життя села була читальня “Просвіта”, заснована на початку 20 століття. Тут відбувалися театралізовані вистави, діяв хорівий гурток, велась протиалкогольна пропаганда. Вистави у постановці сільських аматорів були про козаччину, Січових Стрільців, голод та інші звірства окупантів на Східній Україні. Уся робота читальні була спрямована на одне – піднесення національної свідомості молоді. Організовувалися походи для молоді до таких культових місць як гора Маківка чи Ключ. Така патріотична діяльність, звісно ж, була не до вподоби польській владі і вона всіляко шкодила роботі читальні, часто проводила так звані пацифікації. Відомий випадок, коли за вишиту сорочку поліція чуть не забила людину до смерті. Вагомий внесок “Просвіта” зробила в політичну свідомість населення, агітуючи селян голосувати за українців на виборах до сейму [9].

1 вересня 1939 року почалася друга світова війна. Німеччина напала на Польщу. Все чоловіче населення Витвиці мало з'явитись в польську армію. Але більшість витвицьких чоловіків не хотіли воювати за Польщу через погане ставлення поляків до українців.

Радянська армія без жодного опору просувалася вглиб Галичини. У Витвицю передові частини московських окупантів прийшли зразу у вересні 1939 року. Національно свідомі молоді хлопці намагалися взяти владу у свої руки. Таким чином у селі ще до приходу нової влади утворилася власна народна міліція. Згодом міліція перейшла в підпілля, а саме в ряди ОУН.

По різному зустрічали “совітів” у Галичині. На щастя у Витвиці ніхто їх не зустрічав ні під синьо-жовтими, ні під червоними прапорами. Червоноармійці 1939 року запам’яталися тим, що всі вони мали в кишенях дуже багато махорки і їй курили її [7].

Комуністичні окупанти відразу приступили до організації влади на селі. А вже 1 жовтня 1939 року так звані “народні збори” ухвалили декларацію про “возз’єднання Західної України з УРСР”. Нова влада круто взялася наводити свої порядки. Зокрема, вона робила все можливе, щоб розпалити ненависть між бідними і більш заможними селянами, яких називали “куркулями”. Після “виборів” було проведено новий територіальний поділ. Витвиця була приєднана до Болехівського району [5, с.302-304].

22 червня 1941 року Німеччина напала на СРСР. Кінець червня 1941 року – час відступу Червоної армії.

Після приходу німців у село було обрано нову Владу. Старостою став Василь Маркович Волковецький. 1941-1942 роки були для Витвиці особливо важкими. Повінь 1941 року зруйнувала поля, і село було на межі голоду.

В серпні 1944 року в село повернулися “совіти” і знов почали заводити свої порядки. На той час в селі активно розгорнула діяльність ОУН-УПА. Підпільники агітували людей не йти до радянської армії, всупереч оголошеній мобілізації всіх чоловіків віком 25-45 років, а вступати в ряди УПА. Ситуація була така, що ніхто не зголошувався в радянську армію, тож “совіти” вдавалися до примусових жорстоких методів. Вони ходили по хатах і силою забирали на фронт усіх хлопців і чоловіків. Їх в буквальному розумінні гнали на фронт під дулами автоматів, незважаючи на те, що хлопці не пройшли ніякого вишколу. Ті, кому не вдавалося втекти чи перейти на бік УПА під час

нападів бандерівців на конвоїрів, майже всі загинули на Дуклінському перевалі [10].

Повоєнні роки запам'ятались місцевим жителям шаленим більшовицьким терором як проти воїнів УПА, так і проти місцевого населення. Прикладом справжнього звірства став епізод про спалення хати Пигачів, коли радянські карателі кинули у вогонь живих людей – маму та двох дочок. [11].

Пізно восени 1947 року було проведено чергову депортацію мешканців села до Сибіру. Незважаючи на те, що люди заздалегідь знали, майже нікому сховатися не вдалося. До Сибіру і Казахстану було вивезено 28 родин. Їм дозволялося взяти з собою тільки те, що поміщалось в руках. Будівлі, худобу, одяг, збіжжя – усе це майно вивезених було розграбоване. Ще дві депортації проводилися у 1949 році.

У 1947 році було здійснено частковий розпуск загонів УПА. Боротьба велася тепер невеликими військовими загонами – боївками. Ще у 1949 – 1950-х роках діяла боївка Петра Гладуна.

Характерною рисою витвичан у національно-визвольній боротьбі була її масовість. Більше 30 людей з Витвиці впали смертю героїв у лавах УПА. Нашим обов'язком є пам'ятати тих, хто своєю кров'ю зросив сьогоднішню волю і незалежність рідного народу.

У 1950 році у Витвиці було засновано колгосп. Людей туди зганяли силою. Через те, що окупанти не змогли організувати колгосп у сусідніх селах, то все поле села Герині й частково сіл Гошева й Церківни було передано до Витвицького колгоспу [12, с.101-102].

У повоєнні роки знов почала нормально працювати школа. У 1944–45-му роках у школу було призначено кількох молодих вчителів. Але вчителів не вистачало. Спочатку директором був Волковецький Михайло Степанович. У 1950 році із семилітки стала середньою. До Витвицької школи ходили вчитися діти із навколишніх сіл – Росточок, Кальни, Церківки, Станковця, Слободи Болехівської, Липи і Лужок [6].

У 1970-их роках була проведена електрифікація. Електрифікували село частково за громадські кошти, дещо виділяла тодішня влада. Люди самі закопували стовпи, обсмолювали їх за свої гроші [13].

2 вересня 1990 року відбулося відкриття музею імені Зеновія Красівського, організатором якого виступила вчителька Витвицька Ольга. Музей присвячений історії села та мальовничій природі витвицьких околиць [14].

1.4 Витвиця у складі незалежної української держави

На референдумі 1 грудня 1991 року понад 99% жителів Витвиці проголосували за незалежність України.

В період керівництва Івано-Франківською обласною державною адміністрацією уродженця села Витвиці Степана Волковецького було розпочато будівництво нового приміщення школи. Він навіть урочисто заклав перший камінь нової школи. Але після переходу його на роботу у Верховну раду будівництво було заморожено. Воно відновилося навесні 2007 року. Урочисте відкриття школи відбулося 16 січня 2008-го року [15].

В 1997 році село святкувало свій шістсотлітній ювілей.

Період 1990-х – 2000-х років – значний занепад скотарства у Витвиці. Наприклад, зараз на пасовищі Рінця можна побачити всього декілька корів, хоча раніше їх тут було багато десятків. Відповідно значно скоротилися також площі сіножатей.

Значно зросла кількість торгових точок. У селі є пошта, сільський клуб, дім для людей похилого віку, медичний пункт, аптека, будинок Витвицького лісництва, 2 бібліотеки, відділення зв'язку, ощадкаса.

У селі функціонують два храми: Української греко-католицької церкви та Української православної церкви Київського патріархату.

Зайняті витвичани працюють на підприємствах Долини й Болехова або ж в місцевих організаціях та закладах.

РОЗДІЛ 2 ПРИНАЛЕЖНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ВИТВИЦІ ДО ДРІБНОЇ ГАЛИЦЬКОЇ ШЛЯХТИ

2.1 Феномен дрібної галицької шляхти

Дрібна галицька шляхта як особливе суспільне явище.

На українських територіях Галичини у 18-19 столітті існувала особлива, досить числена верства людей, які своїм соціальним становищем та культурою помітно вирізнялися із загальної маси тодішнього суспільства.

В той час основна маса населення, не рахуючи жителів міст, ділилася на два основні класи. Це був, з одного боку, клас великих землевласників-поміщиків, а з іншого боку, клас феодально залежних людей – кріпаків. Останні були змушені відробляти панщину і не були особисто вільними.

Прошарок, про який ідеться не належав до жодного з них. Це були люди особисто вільні. Ні вони, ні їхні нащадки ніколи не були кріпаками, вони нікому не відробляли панщини, але і самі, не мали кріпаків.

Цей прошарок населення називався дрібною шляхтою. Він не має аналогій в жодному з тодішніх феодальних європейських суспільств і є своєрідним феноменом європейської історії. Єдиним, хоч і віддаленим аналогом цього суспільного явища є козацькі села Слобідської, центральної та південної України. Однак, вони виникли в інших суспільно-політичних умовах і їхнє походження є зрозумілим.

Виникнення дрібної галицької шляхти.

В часи середньовіччя основною формою держави в Європі були монархії. На чолі цих держав стояли королі, царі, князі.

Влада монарха опиралася на певну суспільну версту, яка була наближена до правителя. Це були привілейовані люди. Вони були основою збройних сил, від імені монарха здійснювали управління певними територіями країни. За добру службу монархи нагороджували таких людей маєтками, кріпаками та іншими благами. З історії середніх віків ми знаємо, що існувала ціла васальна ієрархія таких людей.

Навіть в тих державах де влада монарха була обмежена або існувала республіка, наприклад давній Новгород, такий прошарок громадян все одно існував.

В різних країнах такі люди називалися по різному. В Росії вони називалися дворянами, в романно-германських країнах – баронами та графами. В давній українській державі 10-14 століть їх називали боярами. Бояри були основою збройних сил князівської дружини. В Польщі часів Речі Посполитої цей клас людей називався шляхтою.

Важливо також, що нащадки бояр, дужинників, шляхти, дворян навіть якщо вони втрачали свої маєтки, кріпаків та інші матеріальні привілеї, залишалися людьми особисто вільними.

В середині 14 століття давня галицька українська держава втратила незалежність. Її землі окупувала Річ Посполита. Відомо, що більшість родів галицьких бояр та їх нащадків були зрівняні в правах з польською шляхтою.

Вони перейшли на службу до нового монарха, але їхня відданість польській державі була позірною. Нашадки бояр та дружинників, що називалися тепер шляхтою, продовжували зберігати свої національні традиції в культурі, релігії, побуті [16].

Польська держава хоч і терпіла їх, по можливотсі витісняла їх на узбіччя суспільного життя. Поступово вони втрачали великі земельні наділи. Їхні нащадки за майновим станом не дуже відрізнялися від звичайних селян. Не даремно Іван Франко жартома називав їх “ходачковою” шляхтою.

Ці шляхтичі власноручно орали землю, розчищали кам’янисті підгірські поля, корчували ліс, плекали сільськогосподарських тварин...

Від селян вони відрізнялися лише тим, що в разі війни брали участь в обороні краю. Проте аж до ліквідації кріпосного права, тобто до 1848 року, залишалася ще одна дуже **принципова відмінність – вони були особисто вільними** людьми.

Розселення дрібної галицької шляхти

Відомі два способи розселення галицької шляхти.

Переважно дрібна шляхта проживала в населених пунктах разом із звичайними селянами, які відробляли панщину у багатих поміщиків. Відомі окремі випадки, коли представники дрібної шляхти також володіли однією-двома родинами кріпаків. Так, за спогадами старожилів Витвиці, предки однієї з теперішніх родин до 1848 року відробляли панщину своїм сусідам Витвицьким-Дебернюкам.

Проте навіть в межах одного поселення, шляхта творила окрему громаду, вела дещо окремійшій спосіб життя.

В іншому випадку шляхта творила окремі шляхетські поселення. Особливо багато таких поселень є вздовж підгір'я Карпат. Можливо це пояснюється тим, що в князівські часи ці землі були прикордонними і для охорони рубежів держави князі оселили на них багато бояр і дружинників.

2.2 Витвицькі шляхетські родини.

Поселенням нащадків дрібної галицької шляхти є село Витвиця - родинне гніздо моїх предків по батьковій лінії. Незвичайний, шляхетський, характер цього села підтверджується науковими, архівними та етнокультурними даними, легендами та переказами старожилів.

Особливості прізвищ та інших форм самоідентифікації.

З історії відомо, що шляхетські прізвища утворювалися шляхом приєднання до кореня суфікса “*ський*”, “*цький*” або “*ич*”. Зокрема, про це говорить навіть популярний довідник “500 найцікавіших питань та відповідей про Україну” виданий в 2008 році Харківським національним університетом та рекомендований Міністерством освіти і науки України. [17, с.98]

Найпоширенішим прізвищем жителів Витвиці було прізвище “Витвицький”. Це не поодинокий випадок коли прізвище і назва населеного пункту є співзвучними. Вчені досі сперечаються, що з них є первинним – назва села чи прізвище. Як би там не було, воно і досі є найбільш поширеним у цьому селі. До цієї родини, по одній з ліній – по прабабі Марії відношуть і я.

Як видно з представленої нижче таблиці, крім названого прізвища зараз у селі проживає ще 15 родин із закінченням на “*ський*” та “*цький*”. Ще 10

родин мають прізвища із закінченням на “ич”. Разом це становить чверть сотні родин.

Таблиця 1

**Перелік прізвищ сучасних родин села Витвиці,
які походять з дрібної шляхти**

	Прізвища на “ський” та “цький”.	Прізвища на “ич”.
1.	Витвицькі	Будинкевичі
2.	Волковецькі	Ковалевичі
3.	Гошовські	Карповичі
4.	Ільницькі	Лавровичі
5.	Красівські	Мельниковичі
6.	Креховецькі	Монташевичі
7.	Лабенські	Мировичі
8.	П’елики-/первісно Витвицькі/	Могитичі
9.	Січки /первісно Витвицькі/	Носовичі
10.	Тишківські	Сірковичі
11.	Халупінські	
12.	Шадурські	
13.	Якимів /первісно Витвицькі/	
14.	Янишівські	
15.	Янковські	

Жителі із переліченими прізвищами і досі становлять 70-80 % населення Витвиці.

Наявність шляхетських додатків до прізвищ.

Відомо також, що через велику кількість носіїв однакових шляхетських прізвищ та з метою підкреслення особливого становища шляхти до основного прізвища шляхтичів додавалося ще одне – так званий придомок. Витвицькі шляхетські родини також мають такі придомки. Як правило, сучасні нащадки витвицької шляхти знають свої придомки і в порядку жарту не раз згадують про них.

Наявність придомків витвицьких родин легко простежити на прикладі метричної книги села за період з 1922 по 1943 роки. Ця книга, яка вважалася

втраченою, віднайдена у 2009 у схованці на обійсті відомого народного вчителя Михайла Волковецького. В нашій сім'ї є фотокопія цього унікального документу.

Аналіз книги показує, що всі записи, які стосуються представників шляхетських родин містять не лише прізвище, але й придомок. Причому носії одного шляхетського прізвища мають різні придомки. Наприклад, згадуються Янишівські-Петровіни та Янишівські-Коморники, Красівські-Зухи та Красівські-Саси. [18]

Зокрема, по два прізвища фігурують в актах про народження моїх витвицьких предків. Бабуся Оксана /1929 рік/ записана як “Волковецька-Заліскович”, дідусь Ярослав /1926 рік/ записаний як “Янишівський-Петровіна”.

Відомі випадки, коли внаслідок неточності давніх канцеляристів придомок ставав основним прізвищем. Зокрема так сталося із сучасними родинами Січків та П'єликів. Ще століття тому ці славні шляхетські родини мали прізвища “Витвицький”. Сучасні прізвища цих родин зафіксовані в книгах лише як придомки.

Нобілітаційні грамоти на шляхетство.

Приналежність родини до привілейованого класу підтверджувалася відповідними документами. Ці документи називалися нобілітаційними грамотами (грамотами на шляхетство). Їх у різні часи видавав польський королівський двір.

Після загарбання Галичини, вкінці 18-го століття австрійська влада провела детальну ревізію (опис) новопроданих земель. Одним із предметів ревізії був також переоблік осіб привілейованого стану.

Родини, котрі зуміли довести своє давнє шляхетство одержували нові, австрійські документи, котрі підтверджували їхній статус. Ці нові австрійські документи, відомі в побуті як шляхетські грамоти, збереглися майже в кожній родині шляхетських нащадків до наших днів. Частина витвицьких шляхтичів одержала або підтвердила свій шляхетський статус за героїзм у наполеонівських війнах на боці Австрії.

Грамоти виконані на справжньому пергаменті. Обов'язковим їх елементом є намальований у кольорі родинний герб. Викликає подив, що їхні зображення не поблякли навіть через два століття.

Нобілітаційні грамоти справедливо вважаються родинними реліквіями і любовно зберігаються нащадками. Дві такі грамоти представлені в експозиції сільського музею.

Така грамота є і в моїй родині Янишівських. Відповідно до існуючої традиції вона зберігається в наймолодшого нащадка по чоловічій лінії. Зараз вона знаходиться в Долині в наймолодшого брата дідуся Ярослава.

2.3 Документальні свідчення про українське (русинське) походження витвицьких шляхетських родів.

Етнічну приналежність витвицьких шляхетських родів треба розглядати в контексті походження дрібної галицької шляхти взагалі. Як було сказано вище, ми вважаємо, що ця суспільна верста має українське /русинське/ походження. Цьому є немало різносторонніх свідчень.

Офіційний перелік маєтків Болехівщини за 1515 рік.

Документ укладений для королівської канцелярії часів Речі Посполитої. Документ зберігається у львівському державному архіві і опублікований болехівським дослідником Р. Скворієм [19].

Як видно з цього документу в епоху середньовіччя населені пункти Болехівщини за своїм правовим статусом відносилися до двох категорій:

Королівські села /власність короля/.

Власність окремих поміщиків-землевласників.

Окрему групу становили села **Витвиця і Гошів**. Вони являли собою **поселення вільних людей, що не були власністю ні короля, ні великих поміщиків.**

Згаданий документ називає їх “окремими гніздами привілейованих родин ще староруського походження”.

Участь у правових та збройних протистояннях.

Про український, а не інакший, характер витвицької шляхти свідчать історичні документи 15-17 століть, зокрема часів Хмельниччини. Як видно з них, в усіх історичних завірюхах, збройних та правових протистояннях витвицькі шляхтичі виступають саме на українській /русинській/ стороні.

Так, ще в 1464 році “шляхтичі Олекса та Лавро з Витвиці були учасниками конфедерації помісної русинської шляхти”. Названа конфедерація виникла для захисту своїх прав і спільних інтересів перед польським королем та сеймом. Як сказано в документі [19] це було викликано “різними кривдами русинів, наїздами, утрудненнями, неправими судами та нищеннями”.

В 1649 році при наближенні Хмельницького до Галичини витвицька шляхта однозначно заявила про свої національні прагнення. Так відомий український історик Томашівський писав: “Серед бунтівників бачимо також шляхтичів-русинів Вітвицьких з Витвиці. Вони, будучи грецької віри, маючи хибну надію, що будуть панувати, розбили 16 жовтня хоругву Станіслава Ліпніцького, що ледве сам залишився при життю” [20].

В 1660 році витвицькі шляхтичі напали на маєток поміщика Миколи Малявського в сусідній Церківні і втопили його [20].

Козацькі реєстри та літописи.

Важливим документом з історії та етногенезу всього українства є Реєстри війська запорізького та козацькі літописи.

В цих реєстрах зустрічаються і шляхетські прізвища з Витвиці. Один з них – полковник Витвицький з часів Мазепи згадується в козацькому Літописі Величка. Полковник був довіреною особою гетьмана і виконував особливі дипломатичні місії [21, с. 364, 555].

2.4 Легенди та перекази про українське (русинське) походження витвицьких шляхетських родів.

Існує кілька легенд та переказів, які засвідчують походження витвицьких шляхетських родин від давньоруських бояр та дружинників.

Легенда про князя Василька.

Найпоширенішим прізвиськом витвицької шляхти, як уже говорилося було і є, звичайно, прізвисьце “Витвицький”. Впродовж віків у родини з’явилося кілька розгалужень. Одне з найбільших розгалужень цієї родини має придомок “Васильковичі”.

Впродовж багатьох віків у родинях Витвицьких-Васильковичів передається легенда про князя Василька – брата короля Данила. Нібито хтось із близького оточення цього князя поселився на диких необжитих місцях долини Лужанки. За однією з версій це міг бути незаконний син Василька. Зі зрозумілих мотивів князь поселив його подалі від столяного Володимира Волинського у володіннях брата Данила. Нащадки Василька стали іменуватися за місцем проживання - Витвицькими, зберігши давнє паралельне прізвисько Василькович як придомок.

Попри всю нібито неймовірність цієї легенди вона містить інформацію про якісь реальні події. На її користь говорить і той дивний збіг, що на півдні Білорусії, недалеко від українського кордону, тобто у колишніх володіннях князя Василька існує ... ще одна Витвиця. Тільки називається за законами білоруської мови – Вітвіці Полеські.

Легенда про трьох братів - синів боярина Волошина.

В 1865 році у Львівському виданні “Литературний збірник издаваемый Галицкою русскою матицею” опублікована легенда про заснування села. Її записав і опублікував тодішній сільський священник Спиридон Мартинкевич, в інших написаннях – Мартинків, Марцінків [22 с.101-103].

Згідно цієї легенди першими жителями села /засновниками/ були три брати Лаврик, Мирик і Січка. Вони були синами **боярина Волошина** з сусіднього села Гошева. Нібито в пошуках добрих пасовищ для своїх стад вони пішли проти течії ріки Лужанки і знайшли розлоге місце густо поросле лозою – вітами. Від цього слова – “вітка” – нібито походить і первісна назва села – Вітвиця.

Легенда про боярина Волошина узгоджується з першою письмовою згадкою про село, яка датується 1397 роком. На той час пройшло менше півстоліття після падіння Галицько-Волинського князівства і панівний клас ще і далі називали боярами.

На користь легенди говорить і той факт, що де-які існуючі сьогодні витвицькі родини і досі ведуть свій родовід від названих братів-засновників. Рід Лавровичів – від Лаврика, Мировичів – від Мирика, рід Січки - від однойменного брата. Поширеним в селі і в околиці є також прізвище Волошин.

А, можливо, перша і друга легенда доповнюють одна одну і згаданий боярин Волошин мав якесь відношення до князя Василька.

Легенди про татарські напади.

На протязі століть Галичина, в тому числі й околиці Болехова та Витвиці, зазнавали нападів татар. Так, у 1594 році татари вдерлися на Покуття. Вздовж Карпат палали українські міста і села. Доценту було спалено і ближні до Витвиці Стрий і Долину. Небажані гості з Криму завітали ще сюди в 1672 та 1695 роках. Імовірно, серед спалених і розграбованих тутешніх населених пунктів була і Витвиця, але історія не залишила ніяких документальних свідчень.

Та попри це у Витвиці ніхто і не сумнівається, що колись село зазнавало татарських набігів. Підтвердження цього є легенди, дійовими особами яких є татари та відважна витвицька шляхта.

Зокрема в одній з них розповідається про відважну шляхтянку, яка втопила татарського грабіжника у бочці з квашеною капустою. Нібито це діялося на тому дворі, де знаходиться мала батьківщина мого батька або його сусідів.

Інша історія оповідає про те як витвицька млака (трясовина) забрала життя в одного багатого мурзи (татарський привілейований стан). Нібито, він був такий багатий, що стремена на його коні були золотими. Мурза зі своїм невеликим загоном напав на маєток маєток витвицького шляхитча Носовича,

однак дістали гідну відсіч. Татари змушені були тікати на сусідній куток Кривець. Не знаючи дороги, вони кинулися на своїх степових конях через трясовину де й потопилися [6].

Ця трясовина зберігається і досі і не один місцевий ентузіаст мріяв знайти золоті стремена татарина у млаці, проте це нікому ще не вдалося.

2.5 Інші аргументи на користь українського (русинського) походження витвицьких шляхетських родів.

Мова та релігія родин витвицької шляхти.

Важливим аргументом на користь українського (русинського) походження витвицької шляхти є її українська мова.

Як видно з метричних книг, записи в них в часи австрійського панування велися українською мовою. Лише вкінці 20-их років під тиском польської адміністрації вони стали проводитися латинською мовою.

Важко припустити, що в умовах австрійської держави, в Галичині, де панівною верстою була польська аристократія, могла би відбутися українізація витвицької шляхти, якщо б вона була польського походження. Скоріше навпаки, де які роди витвицької шляхти частково ополячувалася.

Пам'ятки монументального мистецтва.

Збережені в селі пам'ятки монументального мистецтва з 18-го та 19-го століття (придорожні хрести), яких називають “фігурами”, та надмогильні пам'ятники на цвинтарі мають виключно кириличні написи. Виняток становлять надмогильні пам'ятники австрійських підприємців Райфів та кількох представників польської адміністрації.

Східний обряд Служби Божої.

Не менш важливим аргументом українського характеру витвицької шляхти є східний обряд Служби Божої.

Церква збудована в 1824 році. Якби тодішня витвицька шляхта була польського походження або ополячена, то сумнівно, що вона будувала би церкву, а не костьол. До речі, на час будівництва храму в селі уже проживали не тільки шляхетські родини. Помітний відсоток становили уже і прості селяни

– хлопи. Однак храм був збудований спільний, що може бути гарним прикладом для недавніх часів міжконфесійного протистояння [7].

Де-які особливості побуту та культури.

Громада шляхтичів і хлопів хоч і жили в одному селі трималися дещо відособлено.

Шляхта, що була особисто вільною, не відбувала панщини, через що вважала себе вищою від хлопів. Особиста свобода в поєднанні зі свободою економічною, що ґрунтувалася на земельній власності /хоч і невеликій/ була сприятливою передумовою для кращого добробуту шляхетських родів. Ці родини відрізнялися одягом, зокрема святковим, рівнем освіченості, національної свідомості і власної гідності. В “австрійські” та “польські” часи саме з цих родин, як правило, формувалася сільське самоврядування.

З тих часів до наших днів дійшла самобутня і дивна традиція розташування парафіян у церкві. Церква умовно поділяється на лівий /шляхетський/ і правий /селянський/ бік. Під час Літургії жителі села стають на певну сторону (ліву чи праву) залежно від їхнього походження.

Уже в наші дні, в 2012 році священник Петро Євчук дещо знівелював цю традицію. Так, відповідно до давнього звичаю, свічки біля тетраподу під час публічної Літургії тримали окремо представники шляхетської і селянської громади. Кожна громада виставляла рівну кількість чоловіків і жінок, які розташовувалися на “своїй” стороні - шляхетській або селянській. Отець Петро запровадив порядок, який існує в інших, - “звичайних”, селах околиці, - тепер розташування “парадної варті” біля тетраподу залежить від статі. Зліва розташовуються жінки, справа - чоловіки. Це однак не вплинуло на розташування основної маси віруючих - кожна родина стає на “свою” сторону. Найімовірніше, це вже є проявом звичайного “родинного консерватизму”.

2.6 Питання етногензу дрібної галицької шляхти в науковій та художній літературі.

Походження дрібної галицької шляхти досі не є до кінця з'ясованим. В цьому питанні існує принципова розбіжність між польськими та українськими дослідниками.

Вчені сусідньої країни безапеляційно вважають дрібну галицьку шляхту частиною польського етносу. Одним з аргументів до такого підходу є подібність або навіть повна збіжність де-яких польських прізвищ та прізвищ сучасних нащадків витвицької шляхти. Так перебуваючи в пластовому таборі в Кракові в 2009 році я зустрівся з носіями чисто «витвицьких» прізвищ - Красовськими, Гошовськими та Витвицькими, котрі є громадянами Польщі. [16].

Українські дослідники, навпаки, небезпідставно вважають галицьку дрібну шляхту частиною українського народу.

Питанням етногенезу цієї вітки українців активно переймалися українські галицькі вчені 19 століття та першої половини 20-го століття, зокрема Іван Франко. Це пояснюється не лише його енциклопедичними зацікавленнями різними ділянками знань, але і власним походженням. Як відомо, мати Івана Франка також походила з родини дрібної галицької шляхти Кульчицьких. В середовищі нащадків галицької шляхти пройшло дитинство і юність Франка. Відомо, що і рідне село поета - Нагуєвичі і його околиці також були переважно поселеннями вільної шляхти.

Різні джерела також вказують, що Іван Франко був особисто знайомий з деякими представниками витвицької шляхти.

Підсумки власних досліджень про походження, особливості духовної та матеріальної культури галицької шляхти Іван Якович виклав у окремій статті “Дещо про шляхту ходачкову”. Великий Каменяр робить висновок про українське /русинське/ походження галицької шляхти. [23, с.80-86].

Феномен галицької шляхти знайшов своє відображення в художній літературі. Справжнім співцем цього суспільного стану можна вважати

широко відомого українського письменника Андрія Чайківського. У багатьох своїх творах, зокрема шедеври української галицької літератури - повісті “Олюнька” письменник у художній формі розкрив неповторну самобутність цієї суспільної групи.

В сучасних умовах питанням етногенезу галицької шляхти займається ряд науковців зі Львова та Івано-Франківська. Зокрема, в нашому місті у видавництві “Лілея” в 2009 році вийшла монографія “Дрібна галицька шляхта в Австро-Угорщині в 1772 -1914 роках”. Її автор - Любов Сливка – викладач кафедри українознавства Івано-Франківського медичного університету.

РОЗДІЛ 3 ВКЛАД ВИТВИЦЬКИХ ШЛЯХЕТСЬКИХ РОДИН У КУЛЬТУРУ, НАУКУ, НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНУ БОРОТЬБУ ТА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ,

3.1 Внесок представників витвицької шляхти в духовну культуру українського та інших народів.

Дрібна галицька шляхта це – соціальний стан вільних людей , які мали вільний доступ до освіти, науки і культури. За переказами, деякі витвицькі шляхетські родини мали навіть по кілька кріпаків, а отже були достатньо заможними, щоб отримати належну освіту і проявити власні здібності і вміння в різних видах мистецтва та науки. Саме цим пояснюється, що представники витвицької шляхти та їх нащадки внесли унікальний вклад в духовну та матеріальну культуру українського та інших народів, національно-визвольну боротьбу українців за свободу та незалежність. В цьому розділі представлені найяскравіші приклади цього.

Станіслав Витвицький – київський греко-католицький єпископ. /17-е століття/

Документально відомим високопоставленим вихідцем з Витвиці, який зробив немалий вклад у духовну культуру українського та польського народів є Станіслав Витвицький. Народився він у Витвиці в 1630 році в родині місцевого шляхтича Самуїла. З 1677 по 1680 рік був київським греко-католицьким єпископом. Це дуже важлива постать для витвицької шляхти, бо **її представник очолював найважливішу єпископську катедру України.**

За свідченнями Івана Франка, Станіслав Витвицький був досить впливовою особою при дворі польського короля. За часів польського короля Яна III Собеського брав участь у посольствах Франції, Данії і Німеччини. Станіслав Витвицький є автором кількох літературних і духовних праць, котрі свого часу були опублікованими у Кракові і Варшаві. Помер Станіслав у Познані у 1697 році [24, с. 51].

***Стефан Витвицький – класик польської
літератури 19-го століття.***

Загальновідомим у сусідній Польщі є ім'я письменника Стефана Витвицького (1801 – 1847 р.р.), творчість якого вивчають навіть у середній школі. Відомо, що його рід походить з Галичини, а саме з околиць Болехова. Хоч він працював у польській літературі, проте зберіг любов до Батьківщини. Стефан є представником широко знаної літературної течії – “Польські поети української школи”. Його особа цікава також тим, що він брав участь у польському повстанні у 1830 році і відзначився в боях на барикадах на Бельведері у Варшаві. Був близьким другом Шопена. Можливо саме завдяки дружби зі Стефаном Витвицьким, Шопен часто використовував у своїй творчості українські мотиви [25, с.175-177].

***Софрон Витвицький – український галицький поет,
драматург та етнограф 19-го століття.***

До письменницької групи певною мірою можна віднести відомого поета і драматурга, етнографа і священика з Жаб'я (Верховини) Софрона Витвицького (1819–1879 р.р.). В галузі белетристики він займався оригінальними віршуванням і переспівами.

До його творчого доробку входять п'єси “Братня незгода” (1862 р.), “Милость і згода” (1863 р.), “Два голуби пили, а два котили” (1864 р.), котрі були поставлені на сценах театрів Станіслава і Коломиї польським режисером К. Лабойком. Крім того видав історико-літературну розвідку «Нарис історії гуцулів», яка і досі не втратила своєї актуальності.

Протягом короткого часу Софрон Витвицький був послом крайового сейму. Іван Франко відзначав творчість цього ентузіаста, особливо його дослідження про гуцулів [26, с.306].

***Іван Витвицький – український журналіст,
розстріляний поляками в 1939 році.***

Не менш цікавою є творчість Івана Витвицького, відомого українського журналіста, який за свою активну діяльність і патріотизм постійно переслідувався польською поліцією. На початку 2-ої світової війни у 1939 році у місті Стрий був розстріляний польськими жандармами.

Іван входив до організацій Пласт та УВО (Українська військова організація), згодом до ОУН. Був членом редколегії “Новий час”, публікувався у часописах “Народна справа”, “Дзвіночок” а також “Золотий колос”. Останній був надзвичайно популярним та найбільш тиражним серед українських видань. Мав літературний псевдонім Івась Строкатий.

В селі досі збереглася батьківська хата Івана та живе його двоюрідна сестра Олеся Витвицька [27].

***Йосип Домінік Витвицький –
український композитор 19-го століття.***

Не оминули представники славного роду Витвицьких і музичне мистецтво. Варто згадати двох представників родини, котрі прославилися завдяки своїм музичним талантам. Якщо перший, Йосип Домінік Витвицький (1810-1880) є автором своєрідних фортепіанних переробок на теми українських народних пісень («У сусіда хата Біла», «Чумак», «Бурлака») та інших фортепіанних творів («Плавба Дніпром», «У сяйві місяця» тощо), то другий має значно ширшу спеціалізацію.

***Василь Витвицький –
український композитор 20-го століття.***

Василь Витвицький (1905 -1999 р р.) народився у Коломиї. Отримав освіту в місцевій гімназії, закінчив Краківський університет а в 1932 одержав звання доктора консерваторії. В 1949 році емігрував до США, де випустив цілий ряд музикознавчих публікацій у виданнях «Українська музика», «Наші

дні». Відредагував «Пластовий співаник» (1949 р.). Василь Витвицький є автором цілої низки літературно-критичних творів з українського мистецтва (наприклад “Українська музика 18-19 століть”[28]).

Нажаль не збереглися достовірні джерела, які би нам показали походження цих двох талановитих композиторів та Софрона Витвицького, проте в науці вважається, прізвище Витвицьких походить від назви даного населеного пункту Витвиця.

***Волковецький Михайла Степановича –
український офіцер та народний вчитель /20-е століття/.***

Гортаючи будь-який довідник видатних педагогів України ви неодмінно натрапите на народного вчителя з села Витвиці – Волковецького Михайла Степановича. У віці 18 років брав участь у Першій світовій війні. В часи визвольних змагань початку 20-го століття був офіцером Української Галицької Армії /УГА/.

Попри свою неабияку освіченість (знав 5 мов і був асом у математиці), польська влада забороняла йому викладати у школі через свою національну свідомість і патріотизм. Проте він викладав у власній приватній школі, де пропагував все українське. До цієї школи ходив і мій дідусь – Ярослав Янишівський.

Після приходу радянської влади працював у сільській школі села Витвиця, викладав математику і німецьку мову. Його професійний стаж становить 40 років тяжкої і наполегливої учительської праці. У Витвиці вчителя Михайла знають, поважають, шанують всі, як справжнього вчителя від Бога [28] (див. додаток К) .

В 2011 році Михайлу Волковецькому на приміщенні школи відкрита меморіальна дошка.

Вклад представників та нащадків дрібношляхетських родів у культуру України та інших народів важко переоцінити. Вони займають стійке місце в

культурі українського та інших народів, до розвитку якої безпосередньо приклались.

3.2 Вклад витвицької шляхти в матеріальну культуру та науку

Представники ходячкової шляхти витвицького походження залишили помітний слід у науці і матеріальній культурі.

Вулик Витвицького

Згадуючи про матеріальну культуру не можна не згадати провідного знавця, дослідника і практика бджолярства – Миколу Витвицького (1780–1853 р р.). Найбільше він прославився завдяки своєму винаходу пірамідального вулика, (складеного з 3 робочих секцій по 25 см і робочих підставок по 15 см.), так званого “вулика Витвицького”. “Вулик Витвицького” є основою для всіх сучасних вуликів і широко використовується в сучасному бджолярстві.

Окрім цього Микола Витвицький є автором видань “Як рятувати бджіл” (1827 р.), “Крайове бджільництво” (1829 р.), “Про плекання бджіл у польських провінціях” (1830 р.) та інших публікацій у газетах “Розмаїтосці”, “Кур’єр літевські” тощо.

За підтримку польського повстання 1830 року був відправлений на заслання у В’ятку. В 1848 році доля закинула бджоляра на околиці Полтави, де він розвів величезну пасіку на 4 тисячі пнів. Серед його знайомих було багато культурних та громадсько-політичних діячів, серед яких був уже нам відомий Шопен [29, с.241].

Василь Янішевський – гордість української зарубіжної громади

Також є відомі й інші діячі науки, корені яких приводять нас до Витвиці. Таким є зокрема Василь Янішевський - інженер, учений-дослідник, пластовий діяч, гордість української громади в Канаді. Народився 1925 року в Празі в родині виходців з Витвиці.. Вчився в Українській господарській академії в місті Подєбради (1947-1948),

Після Другої світової війни емігрував до Канади, де продовжив навчання в Технічній високій школі в Ганновері (1948-1950) а також в університеті міста Торонто.

Від 1952 року інструктор, викладач (1959—1962), а від 1970 року професор і керівник департаменту Торонтського університету. Василь є автором низки наукових розвідок з питань енергетики, член спеціалізованих інститутів у ділянці електроніки. Був дійсний членом Наукового Товариства імені Шевченка /НТШ/ та Українського технічного товариства. Входить в почесну сотню найвідоміших українських пластунів.

Уродженці Витвиці - професори, доктори та кандидати наук

Уродженець Витвиці – Володимир Витвицький став професором, доктором наук в галузі мікробіології. Дитинство Володимира пройшло за часів польської окупації, за німців разом в моїм дідусем Ярославом Янишівським вони навчалися у Львові в Другій українській державній гімназії з українською мовою викладання. Тривалий час професор Витвицький працював в Івано-Франківському медичному інституті, де очолював кафедру мікробіології

Вагомий внесок в розвиток історичної науки зробив ще один уродженець Витвиці - Красівський Орест Якович. Орест Якович закінчив Витвицьку школу, історичний факультет Івано-Франківського педінституту та аспірантуру Львівського університету імені Франка. Наукові інтереси Ореста Яковича стосуються польсько-українських стосунків в 1920-30 роках. Захист докторської дисертації відбувся в 1999 році в Українському Вільному Університеті (Мюнхен). В 2001 році отримав вчене звання професора.

Крім названих докторів наук уродженцями Витвиці є ще кілька науковців, які мають вчений ступінь кандидатів наук. Зокрема мені відомі наступні імена:

1. Волковецький Степан – кандидат технічних наук /радіофізика/,
2. Янишівський Мирослав – кандидат технічних наук /нафтове обладнання/,
3. Тишківський Степан – кандидат економічних наук /регіональний розвиток/,

4. Січка Михайло – кандидат фізико-математичних наук /матеріалознавство/

Таким чином можна зробити висновок, що вихідці з витвицьких дрібношляхетських родів зробили помітний вклад в українську науку.

3.3 Участь представників витвицьких шляхетських родів та їх нащадків в українському національному русі та державотворенні

Питання участі представників дрібних шляхетських родів в українському національному русі та державотворенні є дуже важливе, адже багатьма істориками вважається, що термін «шляхта» можна застосовувати тільки до поляків або ж людей, які сполячилися. Участь витвицької шляхти у національно-визвольній боротьбі спростовує такі тези.

Козацький полковник Витвицький

У відомих історичних джерелах можна побачити, що люди з Витвиці числилися навіть в козацьких реєстрах і брали участь у козацьких походах. Так один із дворян-шляхтичів на прізвище Витвицький служив при гетьманському дворі Івана Мазепи. Саме ним гетьман у 1687 році на знак своєї ласкавості до Запоріжжя відправив гостинці і лист до Низового Війська. На Січі дуже тепло зустріли Витвицького і передали листи вдячності до Батурина. Проте подальша доля полковника склалась досить трагічно. 2 серпня 1697 року Витвицький загинув у боях з білгородськими ординцями [21, с.364, 555].

В 1848 році в Австрійській імперії було скасоване кріпацтво. Тобто правовий статус шляхти, зокрема витвицької, зрівнявся з іншими селянами. Проте за своїми поглядами і переконаннями шляхта залишилася дещо відособленим культурно-психологічним прошарком суспільства та витвицької громади зокрема. Участь нащадків витвицької шляхти у національно-визвольній боротьбі підтверджує її український характер і менталітет, який формувався століттями.

***Степан Витвицький – президент
Української народної республіки в екзилі***

Зіркою загальноукраїнського масштабу у визвольних змаганнях 20-го століття, що має відношення до витвицької шляхти є Степан Витвицький. Степан Витвицький – офіцер легіону Українських Січових Стрільців, державний секретар (міністр) закордонних справ Західно-Української Народної Республіки, президент Української Народної Республіки в екзилі (в еміграції) [31, с.3].

Народився наш герой 13 березня 1884 року в селі у Угорники біля Івано-Франківська, проте у своїх спогадах зазначає, що колискою його роду є мальовниче село Витвиця в передгір'ї Карпат. В 1906 році закінчив Віденський університет. У Відні обирався головою української громадської організації «Січ». Монографія «Українські Січові Стрільці», видана у Львові у 1935 році згадує його серед героїв Маківки [32].

Степан є один з творців та учасників листопадового чину 1918 року. В результаті збройного повстання влада перейшла до рук українців. В новоствореному українському уряді ЗУНР Степан зайняв посаду міністра закордонних справ. Як державний секретар закордонних справ, своєю рукою підписував акт злуки УНР і ЗУНР. Після поразки визвольних змагань працював в Україні, а після приходу радянської влади емігрував до США, де в 1954 році був обраний Президентом Української Народної Республіки в екзилі. Помер Степан Витвицький 19 жовтня 1965 року в Нью-Йорку [33, с. 4].

Таким чином Степан Витвицький відіграв дуже значну роль в процесах українського державотворення. Його ім'я і разом а з тим і назва малої батьківщини – Витвиці, назавжди вписане в історію українського народу.

***Нащадки витвицької шляхти
в обороні Західно-української народної республіки***

У визвольних змаганнях 1918 року брали участь не мало інших вихідців із села, зокрема нащадків дрібної шляхти. Мені достеменно відомо, що в боях

за Львів 1918 року брав участь мій прадід Волковецький Михайло [7]. У статті «Встоятись не було сили», автором якої є мій дідусь Янишівський Ярослав наводяться імена ще майже десятка жителів Витвиці, переважно шляхетського походження, які захищали молоду українську державу в рядах Української Галицької Армії [34].

***Нащадки витвицька шляхта
в Українській Повстанській Армії***

В міжвоєнний період у селі діяв осередок Організації Українських Націоналістів (ОУН). Із відомих 84 членів осередку 58 осіб – нащадки шляхетських родин. Загинули в рядах ОУН-УПА 67 осіб, з них нащадками шляхти є 41 воїн [22, с.101-103].

Нащадки витвицьких шляхетських родин входили до числа найвизначніших діячів Української Повстанської Армії, зокрема фігурами загально національного масштабу є Витвицький Остап та Янишівський Степан.

Витвицький Остап /Іван Столяр/

- співорганізатор Норильського повстання радянських в'язнів

Остап Витвицький (псевдонім Іван Столяр) народився у шляхетській сім'ї Степана Витвицького та Софії Лаврович. Шляхетський придомок родини – Гаврилюки. Саме під таким прізвиськом і сьогодні пам'ятають у селі цю родину.

В сім'ї було 8 синів, шестеро з яких загинули в боротьбі за Україну. Серед них священик Павло, розстріляний німцями 1942 року, лікар Тарас, один з організаторів медичної служби Повстанської армії, загинув у 1948 році.

Сам Остап за участь у визвольному русі був заарештований радянською владою і попав на сибірську каторгу. Покарання відбував у таборах біля Норильська. Після смерті Сталіна в концентраційних таборах прокотилась хвиля повстань. Найвідомішим з них було Норильське, одним з організаторів і керівників якого був Витвицький Остап. Після жакливого придушення

повстання Остап залишився живий. Каральні органи не зуміли довести його участь у повстанні.

Остап дожив до наших днів, похований на витвицькому цвинтарі. На жаль його подвиг, як і подвиги тисяч інших борців за незалежність ніяк не відзначено сучасною українською владою.

Львівський письменник і громадський діяч Іван Губка присвятив Івану Столяру об'ємну монографію «Дорогою боротьби» майже на 900 сторінок. Книга вийшла у 2008 році у Львові [1].

***Степан Янишівський –
крайовий провідник УПА на Рівненщині та Волині***

Видатний діяч національно-визвольних змагань ОУН-УПА в 1940-их роках.

Довідник “Українська Повстанча Армія” виданий в Нью-Йорку в 1994 році приводить його ім'я в розділі “Керівництво воюючої України”.

Підпільні псевдоніми - Далекий, Богослов, Тома, Юрій.

Народився в селі Витвиця в багатодітній сім'ї селянина Янишівського Павла. За Польщі закінчив гімназію в Перемишлі та Станіславську Духовну семінарію. За “перших совітів” працював учителем у Витвицькій школі.

Після початку радянсько-німецької війни ОУН направила Степана Янишівського на північно-західні землі в розпорядження Романа Клячківського – першого головного командира УПА. Разом з Клячківським – він створював перші збройні відділи і таким чином стояв біля витоків Повстанської Армії.

В 1942 році німці арештували Степана і кинули в концтабір у Рівному. Однак українське підпілля влаштувало його втечу.

Завдяки природним здібностям, блискучій освіті, непохитній волі і твердим переконанням Степан став незабаром одним з керівників українського повстанського руху.

В 1943-1944 р.р. він уже референт /керівник/ - ключової структури - Служби безпеки УПА на Рівненщині. Весною 1944 року - командував Військовим округом УПА "Заграва".

В 1944 -1946 роках – крайовий референт Служби безпеки групи УПА "Північ".

З весни 1946 року – крайовий провідник Рівнещини.

Для його ліквідації була створена спеціальна оперативна група НКВД, яка під видом підрозділу УПА пішла у Волинські ліси. Група більше року роки полювала за ним. 12 серпня 1948 року, після важкого поранення в сутичці з цією групою потрапив живим у руки ворога.

Слідство у справі Степана проводилося у Рівному. На суд у Рівному були доставлені витвицькі сусіди Степана.

За їх спогадами, записаними моїм дідусем Ярославом Янишівським, суд запропонував Степану покаятися та публічно, через газети, засудити свою діяльність та визвольну боротьбу УПА. За це йому обіцяли зберегти життя. Однак підсудний відмовився від цього. В прощальному слові Степан сказав, що все своє життя боровся за волю України. Хоч він і зламаний фізично, але нікому не вдасться зламати його духовно. Своє життя він віддасть за Українську самостійну соборну державу. Виступ закінчив словами "Слава Україні".

29 листопада 1951 року, розстріляний більшовиками у Рівненській тюрмі.

***Зеновій Красівський – борець за незалежність України,
останній підпільний Голова проводу ОУН в Україні.***

В повоєнний період традицію боротьби за незалежну державу продовжили витвичани шляхетського походження з плеяди шестидесятників. Найвідомішим представником є Зеновій Красівський, визначний борець за волю і незалежність України, поет і публіцист, довголітній політв'язень.

Народився Красівський 12 листопада 1929 року у Витвиці. В 1945 році його разом з родиною мало було вивезено в Сибір, але сім'я вчасно знайшла схованку. Депортований разом зі своїми батьками до Казахстану у 1947, втік і

брав участь у повстанському русі. В 1949 заарештований і засуджений до 5 років ув'язнення і довічного заслання. В 1953 Красівський був звільнений і висланий до Караганди до своєї родини (див. додаток М).

Під час аварії на шахті був важко травмований і згодом отримав дозвіл на повернення в Україну оскільки був визнаний інвалідом II групи. В 1957-62 навчався на філологічному факультеті Львівського університету. В 1964 став одним з співзасновників підпільного Українського Національного Фронту, співавтор його програмних документів «Тактика УНС», редактор журналу «Воля і Батьківщина».

У 1967 Красівський разом з іншими членами УНС заарештовують і засуджують до тривалого терміну ув'язнення через скандально відомий «Меморандум Українського Національного Фронту на XXIII з'їздові КПРС». За написання листів протесту та участь у голодовці з 1972 Красівського утримують у психіатричній лікарні Смоленська, пізніше - Львова і Бережницьі. Після звільнення в 1978 Красівський знову активно включився в український правозахисний рух. У 1979 виступив одним із співзасновників Української гельсінської групи. В березні 1980 був заарештований втретє і без суду ув'язнений. Усього письменник провів у неволі 21 рік.

Звільнившись, в 1985 Красівський брав участь у створенні нових суспільно-політичних рухів та політичних партій в Україні. Автор збірок поезій «Месник», «Невольницькі плачі», поеми «Тріумф сатани», історичного роману «Байда» та інших.

Помер відомий письменник та політичний діяч 20 вересня 1991 в Моршині Стрийського р-ну Львівської області, проживши тільки 1 місяць у такій омріяній незалежній Україні. Вже після його смерті стало відомо, що Зеновій Михайлович останні три роки очолював Крайовий Провід Організації Українських Націоналістів [36, с.3-8].

***Степан Волковецький – народний депутат України,
український дипломат та громадський діяч.***

Сучасне покоління нащадків витвицької дрібної шляхти підхопило традиції державотворення, першопрохідцем яких є Степан Волковецький, який народився у селі Витвиця 30 січня 1948 року.

Степан був народним депутатом України I та II скликання. Він був у числі тих народних обранців, які проголосили акт про незалежність України 24 серпня 1991 року. Згодом, в 1997 році, був обраний Головою Івано-Франківської обласної ради та призначений головою Івано-Франківської Обласної державної адміністрації. За цей період було почато будівництво нової школи, котре було завершено у 2008 році. До червня 2003 року – надзвичайний і повноважений посол України у Грузії (див. додаток Н).

Представники та нащадки витвицької шляхти завжди проявляли свою національну українську свідомість і не були байдужими до долі свого народу – брали участь у всіх національно-визвольних змаганнях українського народу та процесах державотворення.

ВИСНОВКИ

В роботі висвітлено історію села Витвиці як поселення дрібної галицької шляхти.

На прикладні шляхетських родин даного села показано особливості дрібної галицької шляхти – особливого суспільного прошарку людей, що залишилися в добу феодалізму особисто вільними.

Обґрунтовано приналежність більшість села Витвиці до дрібної галицької шляхти, яка є унікальним феноменом не лише українського, а й європейського минулого.

З'ясовано українське (русинське) походження дрібношляхетських витвицьких родів. Зокрема показано, що шляхетські роди Витвиці є нащадками бояр та дружинників давньої української держави.

Наведено зміни в соціальному статусі дрібної шляхти після ліквідації в 1848 році кріпацтва. Це зрівняло в правовому статусі шляхту та інших жителів села.

Досліджено етнокультурні особливості шляхетських родин у побуті, традиціях та звичаях. Зокрема показано, що будучи чисто українською, дрібна шляхта все одно творила замкнуті громади, виділялася в церкві та шлюбі.

Показано, що важливу роль у процесах самоідентифікації та збереженні дрібною витвицькою шляхтою української культури відіграла мова та релігія.

Показано вклад представників та нащадків витвицької шляхти у національну культуру та науку українців та інших народів.

Висвітлено неоціненну роль нащадків витвицьких шляхетських родів у національно-визвольній боротьбі та процесах державотворення у 20 столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Губка. І. Дорогою боротьби. – Львів: Афіша, 2008. – 860с.
2. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи та раннього заліза. – К.:1982. – 194 с.
3. Сіреджук П. Як і коли заселялось Прикарпаття // Жовтень. - 1984,№2.
4. Скворій Р. На Болехівських видноколах //Свіча. - 1991. – 21 січня – с.4
5. Петро Менель. Прикарпаття спадщина віків – Львів: Львів-манускрипт, 2006 – 567 с.
6. Спогади моєї бабусі Оксани Миайлівни Янишівської (1929 р. н.)
7. Спогади мого прадіда Волковецького Михайла Федоровича, безпосереднього учасника Першої світової війни (1886-1973 р р).
8. Спогади Василя Сметаняка.
9. Спогади Степана Івановича Красівського.
10. Спогади Івана Степановича Волковецького
- 11.Спогади Олесі Витвицької.
12. Борис М. Нескорена Долинщина. Літопис визвольних змагань – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002 – 542с.
13. Спогади Мирослава Янишівського (1959 р. н.)
- 14.Білецька О. Незвичний музей //Новий час. – 1991 – 1 березня. – с.8
15. Лазоришин І. Школа під різдвяною зорею // Галичина. - 2008. – 19 січня – 4с.
16. Сливка Л. Галицька дрібна шляхта в Австро-Угорщині – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. – 219с.
17. Потоцький В. 500 найцікавіших питань та відповідей про Україну – Харків: Школа, 2008 – 112с.
18. Музей історії села Витвиці. Метрична книга – 1912-1943рр.
19. Скворій Р. Відлуння Середньовіччя // Червона Долина. - 1989. - №49. – с.10

20. Скворій Р. На Болехівських виднококолах // Свіча. - 1991р. – 21 вересня.
21. Величко С. Літопис, т.2 – Київ: Дніпро, 1991 – 642с.
22. Янишівський Я., Янишівський М. Історія Витвиці в документах і спогадах – Івано-Франківськ, 1991 – 119с.
23. Франко І. Дещо про шляхту ходачкову//зібрання творів: у 50 т. – Літературно-критичні праці (1876-1885рр.) – Київ, 1980р. – 180-186с.
24. Франко І. Зібрання творів, т.46, кн. 2 – Київ, 1976 – 650с.
25. Микола Бажан. Антологія польської поезії – Київ: Дніпро,1979 – 463с.
26. Франко І. Зібрання творів, т. 48 – Київ: Наукова думка,1976 – 502с.
27. Спогади Олесі Витвицької
28. Скворій Р. Із родоводу Витвицьких // Свіча. - 1994. - 27 липня. - №57
29. Гаврилович І. Учитель із Божою іскрою // Галичина. – 2011. – 23 червня.
30. Енциклопедія Краєзнавства – Варшава, 1989р. – 480с.
31. Кубійович В. Енциклопедія українознавства: в 4 томах — Париж, Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954—1989
32. Кучерук О. Степан Витвицький – Президент Української Народної Республіки в екзилі – Київ: Видавництво імені Олени Теліги – 234с.
33. Гнаткевич Б. Українські Січові Стрільці 1914-1920 – Львів: Слово, 1991 - 160с.
34. Я. Янишівський. Встоятись не було сили // Свіча. - 1991. – 25 травня. с. 7
35. Дмитрук К. Приречені - Львів: Каменяр,1981 - 260с.
36. Краківський З.М. Невольничі плачі – Львів: Інститут українознавства НАН України,1995 – 96с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

http://www.huntingukraine.com/index.php?option=com_kunena&func=view&id=25180&catid=45&Itemid=209

http://uk.wikipedia.org/wiki/Користувач:Красівський_Орест_Якубович

<http://www.franko.lviv.ua/faculty/mechmat/istr/istr.html>

http://uk.wikipedia.org/wiki/Січко_Петро_Васильович

http://uk.wikipedia.org/wiki/Волковецький_Степан_Васильович